

H. J. RINK'S KULTURSYN

Af George Nellemann

Der er næppe mange af tidsskriftet GRØNLAND's læsere, der ikke ved, hvem H. J. Rink var, og at han var en meget fremsynet mand. Han var måske for fremsynet for sin tid, og i alle tilfælde for fremsynet for en del andre embedsmænd. Hans ideer om, hvordan Grønland skulle administreres, var moderne – ikke kun i 1860-erne, men faktisk også idag. Bag hans praktiske administration lå et kultursyn, som etnologien nåede frem til omkring 1. verdenskrig, og som etnologer idag forsøger på at bibringe administratorer.

Hans karriere i administrationen var da også en anden end den traditionelle administrators. Han var oprindelig videnskabsmand, naturvidenskabsmand, og via sine videnskabelige forskninger, som geolog udsendt til Grønland, fik han et indblik også i samfundsforholdene, som kvalificerede ham til medlemskab af den kommission, der blev nedsat i 1851. Derfra gik hans vej over kolonibestyrerembedet til inspektør og direktør.

Det kultursyn, der lå bag hans ideer om administrationen af Grønland, kommer mest tydeligt frem i en ikke særlig kendt artikel „Om Aarsagerne til Grønlændernes og lignende, af Jagt levende, Nationers materielle Tilbagegang ved Berøring med Europæerne“, der blev trykt i et Ekstrahefte til „Dansk Maanedsskrift“ 1862.

Rink arbejdede i Grønland i den periode, der vel har været den mest kritiske for landet – midten af det 19. århundrede. Produktionen var lav, hungersnød forekom flere gange, fattigdommen var stor, og folketallet var stagnerende eller dalende. Der var virkelig tale om „materiel Tilbagegang“ i forhold til ældre tider.

At folkeslag gik deres undergang i møde som resultat af kontakten med europæisk kultur, vidste man udmærket – bl. a. fra Nordamerika, men de kræfter, der mentes at være de mest destruktive: fremmede nybyggere, brændevin og brugen af ildvåben i stammekrige, var kræfter der ikke virkede i Grønland. Her var de simpelthen ukendte. Og alligevel gik det skævt. Skulle man alligevel finde en fælles årsag til, at det gik eskimoer og indianere skidt, måtte den altså søges udenfor disse materielle årsager. Rink fremsatte den påstand, eller hypotese om man vil, at: „Forstyrrelsen af deres oprindelige Samfundstilstand, af deres tidligere sociale Indretninger...“ er grunden.

Det er denne hypotese, Rink prøver at verificere gennem en analyse af det gamle grønlandske samfund – og af, hvilke af dets institutioner, love og autoriteter kolonisationen og missionen havde udryddet.

Han byggede på de gamle missionær- og købmandsberetninger, men kun på deres empiriske fakta, ikke på deres fortolkninger af det de havde registreret – disse forkastede han i de fleste tilfælde, og det er netop denne omfortolkning, der viser, at Rink var utraditionel og forud for sin tid.

Rink gik naturligvis skarpt imod den påstand, som bl. a. stammede fra Hans Egede, at grønlænderne ikke havde nogle autoriteter, ingen love og ingen form for disciplin. Ved blot at studere Egedernes egne skrifter kunne han påvise, at påstanden var vrøvl. De gamle missionærer havde i virkeligheden beskrevet samfundssystemet i deres arbejder om grønlandsk kultur – de forstod det blot ikke selv. De bekæmpede det gamle, som de ikke forstod meningen med, og nedbrød derved grundlaget for den grønlandske kulturs eksistens, fordi de ikke forstod, at der skulle sættes noget i stedet for det, der blev udryddet. Rink gik så vidt som til at sige, at der for ham at se ikke var væsentlige træk i det eskimoiske livssyn, der ikke kunne have levet videre side om side med kristendommen.

I sin analyse af de gamle grønlandske samfundsforhold begynder Rink med at se på missionærernes værste fjender, angákut, åndemanerne. Gående ud fra de gamle missionærberetninger klarlægger han, at angákut i virkeligheden havde væsentlige verdslige funktioner, som blev udryddet samtidig med de religiøse. Angákut havde en anset stilling i samfundet, som de havde erhvervet ved at gennemgå en af samfundet accepteret uddannelse, og de blev konsulterede i alle vigtige sager, såvel hvad angik sygdom og misfangst som hvad vi ville kalde rent praktiske sager, f. eks. fangstrejser og andre fællesforetagender. Yderligere var de højt estimerede, og de blev adlydt og betalt, så der var al mulig grund til at betragte dem som samfundets autoriteter, der bl. a. havde til opgave at sørge for at skikke og love blev overholdt.

Nedkæmpningen af angákut betød udryddelsen af ledelse og autoritet i det grønlandske samfund – og i stedet blev der sat nogle få europæiske embedsmænd, der boede langt væk, uden kontakt med befolkningen, og uden kendskab til deres sprog, skikke og tænkemåde. Hellere burde man, mener Rink, have knyttet kontakt især med angákut, omvendt dem og ladet dem være samfundets ledere og mellemlæddet mellem den grønlandske befolkning og den danske administration.

Som det gik med autoriteterne, gik det også med det gamle retsvæsen. Det var aldrig grønlændernes skik at tage loven i deres egen hånd, skrev en af de gamle missionærer. De ventede, til offentlig rettergang kunne afholdes. Og rettergangen var trommesangene. Hvis en mand følte, at der var begået en uret stor nok til at bringe den for retten, skulle han bekendtgøre det i god tid, så den anklagede kunne forbe-

rede sit forsvar. Proceduren var de vekslende spottesange mellem anklageren og den anklagede, dommerne var forsamlingen og straffen den offentlige misbilligelse. Europæerne betragtede denne form for rettergange og straf for barnlig – der var jo ikke politi og fængsel i dette retsvæsen. Man var ikke klar over, hvor stærkt den offentlige misbilligelse virkede i de små samfund – selv om man jo nok vidste, at vanæren også i Europa er en betydelig del af straffen, i alle tilfælde for den der straffes første gang.

Missionærerne var bange for sangkampene, for her var der noget, de ikke havde kontrol over; derfor forbød de dem.

De eneste lovovertrædelser, der ikke blev afgjort ved sangkampene, var de, der krævede dødsstraf. Og de lovovertrædelser, der her var tale om, var hekseri og mord. På dette punkt gjorde kristendommen gavn, selv om man ikke må være blind for, at meget af det, der blev kaldt mord, i virkeligheden kan sidestilles med, hvad man andre steder kalder borgerkrige, krige f. eks. mellem folk fra syd og nord. Det er dog muligt, siger Rink, at antallet af døde og sårede ikke var stort nok til at europæerne kunne acceptere myrderiet som krig, altså som noget lovligt.

Den påstand, at grønlænderne ikke havde love, var kun rigtig for så vidt som der var tale om skrevne love. Det er dog rimeligt at betegne sådanne skikke og regler,

som har overlevet i hundreder eller tusinder af år, og som er udbredt over enorme områder, som love. Dette så meget mere som de formentlig var bedre kendt og respekterede end vore skrevne love. Og når de blev overholdt, var det næppe alene fordi folk forstod deres nytte og nødvendighed, men fordi de vidste, at samfundet ville reagere, hvis de blev overtrådt. Man ved fra missionærernes beretninger – og fra mundtligt overleverede fortællinger, at brud på den offentlige orden og moral såvel som dovenskab i fangsten var overtrædelser, der kunne bringes for retten. Voksne, raske mænd, der ikke deltog i kajakfangsten, var sjældne undtagelser i gamle dage. Dette er et aspekt af grønlandsk lovgivning, der meget tydeligt viser, hvor forskellig den er fra vor egen, der ikke påbyder nogen et bestemt erhverv, og det er noget, der hænger sammen med forskellen i begrebet ejendomsret hos et fangstfolk og et bondefolk.

Ejendomsret havde man, siger Rink, kun til boliger, husgeråd, redskaber og lignende, men ikke til kød og spæk. Disse produkter deltes efter bestemte regler (fangstdeling og kødgaver), og i trangstider delte man alt ligeligt.

Et økonomisk system som dette motiverede i sig selv ikke den enkelte til aktivitet, og derfor hører der til det yderligere to regler eller love, nemlig 1) ingen måtte, bortset fra på grund af naturlig svaghed, unddrage sig det farlige erhverv på havet, og 2) ingen måtte bosætte sig på en plads, uden de havde indhentet tilladelse fra dem, der boede der i forvejen.

Dette system fungerede – og det bl. a. fordi det var lukket. Der var oprindelig ingen mulighed for at afsætte et eventuelt overskud mod andre varer, og hele produktionen kom derfor hele samfundet til gode.

Som noget væsentligt fremhæver Rink, at kolonisationen slog hul i dette økonomiske system. Med handelen blev der mulighed for, at den enkelte kunne omsætte sin overskudsproduktion til nye varer, og unddrage fællesskabet det. Drejede det sig f. eks. om skind, til hvilke ejendomsretten dog var mere privat end til mad, kunne salg betyde mangel på kajaskind og kajakpels f. eks., hvilket igen betød, at den pågældende ikke kunne gå på havfangst, og derfor kom til at ligge samfundet til byrde. Reglen om deling af fangstudbyttet så ingen kom til at lide nød blev dog ved med at bestå efter handelens indførelse. Den kunne ikke afskaffes i de små samfund, og der var ikke fra missionærernes side nogen interesse i at bekæmpe en så god og kristelig regel.

Men når delingen fortsatte, og når der var mulighed for at handle, havde der været al mulig grund til at søge de to modvægtsregler – pligten til at fange og bosættelsesreglen – håndhævet endnu strengere. Noget sådant skete dog ikke – tværtimod. Med kolonisationen kom der nye erhvervsmuligheder, og det blev efterhånden sådan, at enhver bosatte sig, hvor han ville, uden samtidig at føle sig forpligtet, eller blive

*Grønlandske typer.
Fotograferet ca. 1862 af Rink
(Nationalmuseet).*

tvunget, til at drive det gamle erhverv. Men at modtage gaver fra de, der levede efter de gamle regler, ville de gerne. *Autoriteterne, der skulle holde de gamle love i hævd, var væk – og lovene forsvandt også.*

Danskerne havde overset, at der eksisterede love, og følte derfor naturligvis heller ikke, at der var et behov for at indføre nye. Det eneste, man gjorde, var i Instruxen fra 1782 at indføje en paragraf: „Skulle noget usømmeligt af Grønlænderne begaaes, som enten Tyveri eller andre grove Laster, da maa Kjøbmanden med al Lemfældighed formane dem til at afstaae derfra. Frugter dette ikke, eller Forseelsen er særdeles grov, straffes de derfor efter Omstændighederne og Forbrydelsens Beskaffenhed“. Denne paragraf synes specielt at sigte på danskernes egen sikkerhed, og når man tager i betragtning, at den var alt, hvad der blev sat i stedet for hele det grønlandske retsvæsen, fremtræder den ekstra latterlig.

Løvrigt gør Rink opmærksom på, at tyveri var en sjældent forekommende lovovertrædelse i det gamle grønlandske samfund, og han fortsætter med at sige, at dovenskab i udøvelsen af det nationale erhverv og efterladenhed i opdragelsen af drengene til fangere var lovovertrædelser, der på lidt længere sigt virker på samme måde som tyveri: de lovlydige måtte afstå deres produkter til lovovertræderne.

Autoriteter, retsvæsen og love havde altså eksisteret engang, men med nedkæmpelsen af angákut forsvandt såvel de religiøse som de verdslige autoriteter. Og med

autoriteterne forsvandt lovene, der skulle holde samfundet i balance – så meget mere som den „folkelige“ del af retsvæsenet – sangkampene – også blev afskaffet.

Som konklusion på sin analyse skriver Rink: Naar vi nu saaledes ere komne til det Resultat, at Tilbagegangen har sin Grund i de forandringer, som ere foregaaede i Samfundsforholdene, følger deraf, at vi maae søge Forbedringen ad samme Vej.

Den analyse, Rink havde foretaget, og de synspunkter han anlagde, blev først moderne i etnologien efter 1900 – ja for alvor først omkring 1920 med *den funktionalistiske etnologi*. Denne påstår nemlig, at ethvert element i en kultur har en funktion, og når det fjernes, går der noget i stykker i balancen, hvis ikke et andet element indføres, der kan varetage den samme funktion.

Man fjernede angåkut, hvis funktion bl. a. var, at sørge for at de gamle love blev holdt i hævd. Og da man hverken satte andre autoriteter eller andre love i stedet, gik det galt.

Rinks embedsperiode begyndte som nævnt i en tid, da de materielle forhold i Grønland var meget ringe. I modsætning til de fleste „samfundsforskere“, der har haft videnskabeligt begrundede ideer om, hvordan man skal administrere, var Rink i den situation, at han havde en stilling i administrationen, der gjorde det muligt for ham at føre en del af sine ideer ud i livet, omend ikke uden modstand fra andre administratorers side.

Hans hovedideer var, at man skulle oprette nye institutioner som erstatning for de nedbrudte, gennem hvilke grønlænderne igen kunne få medindflydelse på deres egne forhold, og at man skulle modarbejde den skævhed, der var opstået ved, at kun dele af det gamle økonomiske system var bevaret, nemlig pligten til at dele med de andre, medens de tilhørende regler, der krævede, at man også selv aktivt gjorde, hvad man kunne, for at skaffe føde til samfundet, ikke blev håndhævet.

De nye institutioner blev *forstanderskaberne* – og med lidt god vilje kan man sige, at Rink med disse lagde grunden til den udvikling, der førte til, at Grønland idag har et videregående selvstyre end noget andet dansk amt. I fortsættelse af denne ide om at inddrage grønlændere i administrationen af landet, talte Rink for uddannelse af folk til at overtage de opgaver, danske hidtil havde siddet på, og han gennemførte da også, at Danmarks-uddannelsen blev sat igang, ligesom han fik oprettet Grønlænderhjemmet i København.

Skævheden i det økonomiske system søgte Rink at rette op på ved gennemførelsen af *repartitionen*, en hjælp til selvhjælp, der udbetaltes af det overskud, der indkom ved salget af de grønlandske produkter. Da pengene stammede fra „produkterne“, var det altså producenterens penge, dvs. først og fremmest sælfangerens. Ved udbetalingen af repartitionen blev det da også kun sælfangerne, der fik andel, og det i forhold til deres produktion. De store fangere fik altså den største repartition, og

*Udstedsbørn.
Fotograferet ca. 1862 af Rink
(Nationalmuseet).*

dermed var det mål nået, som Rink havde sat, nemlig at de, der i forvejen havde underholdt deres bopladsfæller gennem at dele ud af deres fangst, skulle belønnes, eller have erstattet deres udlæg til fattighjælp om man vil. Denne ordning skulle motivere folk til at blive flittige fangere i stedet for at forsøge at slå sig igennem som lejede og fattiglemmer.

Om Rinks ideer, hvis de var blevet retningslinier for udviklingen i en længere periode, ville have bragt Grønland ind i en god og harmonisk udvikling, får vi aldrig at vide. De virkede, da de blev sat i funktion, men de blev ikke fulgt op.

Ideerne var ikke traditionelle, og Rink var ikke en traditionel embedsmand. Hans vej til direktørposten var ikke den sædvanlige, og estruptidens super-reaktionære administrationsfolk gjorde det ikke let for Rink. Selv gjorde han det måske heller ikke lettere, og stridighederne tilspidsedes på en latterlig formalitet i den grad, at Rink søgte sin afsked – og fik den bevilliget omgående. Dette er forklaringen på, at hans ideer visnede hen; og det er et interessant emne i sig selv: spillet mellem specialisten og formalisten i administrationen. Men hvor spændende og væsentligt et problem det end er, skal jeg dog ikke fordybe mig i det her.